

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ НА ВИСНАЖЕННЯ

Онофрійчук Андрій Петрович

*кандидат економічних наук, докторант
Університету економіки та права «КРОК»*

Онофрійчук Віталій Петрович

*кандидат економічних наук,
перший секретар відділу
Міністерства закордонних справ України*

Війна стала особливим викликом для стійкості національної економіки, оскільки виникають специфічні саме під час війни збурення (масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, значні порушення безперервності енергопостачання, людські жертви та соціальні втрати, безпрецедентно великі обсяги переміщених осіб (біженців), різке падіння ВВП за наявності потреби значного збільшення витрат на оборону та соціальну підтримку тощо), так і системні збурення, що складаються зі значної кількості зовнішніх та внутрішніх впливів, що, поєднуючись, набувають характер ланцюгових реакцій.

При цьому, чинники, що формують ці впливи, частково виникли ще в довоєнний період (низькі адаптивні можливості української економіки до умов воєнного стану, інституційні вади та пастки, що гальмували її реформування та обумовлювали існування диспаратів у передвоєнний період тощо), а значна частка – це нові ризики та загрози. Крім того, негативний ефект для стійкості економіки здійснюють невизначеність щодо тривалості та непередбачуваність руйнівних наслідків бойових дій та ворожих атак на цивільні об'єкти.

Негативний вплив на стійкість також здійснюють швидка динаміка змін (наприклад, високі темпи цінового зростання), взаємозв'язок та взаємовплив політичних, економічних, соціальних, технологічних чинників на глобальному, державному та регіональному рівнях, пов'язаних із війною (гібридність) – що робить процес планування економічних процесів – неймовірно складним та знижує можливості швидкої адаптації економіки до вкрай негативних зовнішніх умов. В цих обставинах, для покращення ситуації в економічній сфері, встановлення стратегічної взаємодії з економічно розвинутими країнами – партнерами стає єдиною переможною стратегією.

Деструктивні наслідки війни проявилися не лише в економіці та соціальній сфері, а й у фінансовій системі країни, що веде збройну боротьбу. Водночас, попри все, Україні вдалося утримати

макрофінансову стабільність і залучити значні обсяги міжнародної допомоги, що позитивно впливатиме на перспективи повоєнного відновлення.

Необхідність забезпечення *бюджетної стійкості* стало базовим викликом в умовах воєнного стану в Україні. Це вимагало: формування чітких алгоритмів роботи державних органів та недопущення призупинення їх роботи; забезпечення прогнозування доходів та здійснення видатків бюджетів з недопущенням виникнення розривів ліквідності; визначення пріоритетності видатків у сфері безпеки і оборони та забезпечення їх першочергового фінансування; балансування між зростаючими потребами у видатках в умовах обмеженості можливостей і джерел акумуляції бюджетних надходжень; вироблення механізмів підтримки уразливих верств населення (на тлі безпрецедентного зростання кількості внутрішньо переміщених осіб); визначення джерел та механізмів фінансової підтримки і стимулювання бізнесу; пошуку додаткових джерел надходжень до бюджетів. І хоча наслідком стало безпрецедентне зростання бюджетного дефіциту, можна відзначити, що 2022 р. бюджетна система України продемонструвала достатню стійкість.

Для стійкості *податкової системи* повномасштабна війна стала безпрецедентним викликом ще від початку війни у 2014–2015 рр., оскільки фінансування оборони потребує значних додаткових коштів. Враховуючи, що міжнародні партнери України відмовляються прямо фінансувати бюджетні видатки на оборону, їх фінансування цілком лягає на плечі українських платників податків. Таким чином, більше громадян через сплату податків усвідомили відповідальність за збереження державності. І навпаки, ухилення від податків підвищує ризики для державності, національної безпеки і оборони.

Продовження використання численних схем ухилення та мінімізації податків підривають національну стійкість та безпеку зсередини. Гальмівним фактором для підвищення податкової культури також є збереження корупції.

Для підтримки *боргової стійкості* України з початку повномасштабної війни Міністерство фінансів України розгорнуло ефективну роботу щодо пошуку джерел фінансування дефіциту бюджету, якій значно зріс та продовжував зростати надалі, а також здійснювало активне управління державним боргом і співпрацю з інвесторами в українські активи.

За декілька днів після початку повномасштабного вторгнення було проведено перший аукціон з продажу військових облігацій. Завдяки щотижневому проведенню аукціонів ОВДП до держбюджету було залучено понад 7 млрд дол. США станом на кінець 2022 року. Окрім того, в серпні 2022 року було досягнуто угоди з інвесторами щодо

продовження строку погашення всіх 13-ти серій державних єврооблігацій та відстрочення купонних платежів на два роки, що дозволило заощадити близько 6 млрд доларів США для фінансування першочергових потреб України. Призупинення сплати заборгованості також було схвалено для двох державних компаній – «Укравтодор» та «Укренерго», які мають гарантовані державою облігації. Як наслідок компанії не зобов'язані виплачувати борг в іноземній валюті до 2024 року. Державна компанія «Укрзалізниця» також уклала угоду про відстрочку виплат на два роки за єврооблігаціями на суму 895 млн дол. США за підтримки Уряду та Міністерства фінансів України.

Ці заходи, разом із залученням пільгового фінансування від країн-союзників і міжнародних організацій, дозволили Україні стабілізувати фінансову систему та запобігти кризі ліквідності.

Міжнародні партнери України стосовно цього неодноразово зазначали, що гудвілл (ділова репутація), який Україна заробила протягом останніх декількох років, співпрацюючи з інвесторами, став ключовим фактором у досягненні угоди з інвесторами в минулому році. Це допомогло Україні мобілізувати фінансові ресурси швидко та ефективно, отримавши широку підтримку від співтовариства інвесторів, та вивільнити бюджетні ресурси в часи, коли це потрібно найбільше.

Для стійкості *банківської системи* розгортання активних військових дій, тимчасова втрата Україною контролю над частиною території, порушення безперебійності електропостачання стали значним випробуванням. Відбулося закриття значної частини працюючих до війни банківських відділень, що обумовило суттєве зниження рівня фінансової інклюзії в країні. Разом із порушенням логістичних ланцюжків та руйнуванням або пошкодженням виробничих потужностей та інших активів юридичних осіб ці обставини спричинили значне погіршення рівня обслуговування кредитного портфелю банківської системи, що призвело до зростання частки проблемних кредитів. Стикнувшись із негативною динамікою показника NPL, банківські установи були змушені радикально (у 35 разів за 2022 р. порівняно з попереднім роком) збільшити витрати на формування страхових резервів під проблемні активи, що обумовило більш ніж триразове зниження показника їх чистого прибутку за 2022 р. відносно попереднього року.

Фінансова стійкість України на початку війни значною мірою була забезпечена значним рівнем накопичених у довоєнний час резервів, консолідацією зусиль на регіональному та територіальному рівнях, самоорганізацією та згуртованістю громадян України перед екзистенційною загрозою російської агресії, наданням безпрецедентної міжнародної підтримки.

Конкретні «структурні маяки» що мають бути реалізовані на шляху підвищення фінансової стійкості під час війни та в повоєнному

відновленні, відображені у новій чотирьохрічній Програмі МВФ [1], яку прийнято 31.03.2023 року.

Список використаних джерел:

1. Лист про наміри та Меморандум про економічну і фінансову політику щодо нової програми розширеного фінансування для України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/letter_of_intent_and_memorandum_of_economic_and_financial_policies_on_a_new_extended_fund_facility_program_for_ukraine-3919.